

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Сердюк Л.З. Психологічні основи мотивації професійного становлення особистості. У статті проаналізовано психологічні чинники професійного становлення особистості. Визначено особистісні основи професійного становлення особистості. Встановлено, що однією із умов успішного професійного становлення та розвитку особистості в професійній діяльності є самодетермінація, пов'язана із усвідомленою і адекватною мотивацією особистості, що створює її внутрішню готовність ставити і досягати цілей професійної діяльності, долати труднощі, самоудосконалюватися і самореалізовуватися.

Ключові слова: професійне становлення, професійний розвиток, самодетермінація, розвиток особистості, самодетермінація професійного розвитку.

Сердюк Л.З. Психологические основы мотивации профессионального становления личности. В статье проанализированы психологические факторы профессионального становления личности. Определены личностные основы профессионального становления личности. Установлено, что одним из условий успешного профессионального становления и развития личности в профессиональной деятельности является самодетерминация, основанная на ее осознанной и адекватной мотивации, которая создает внутреннюю готовность ставить и достигать целей профессиональной деятельности, преодолевать трудности, самосовершенствоваться и самореализовываться.

Ключевые слова: профессиональное становление, профессиональное развитие, самодетерминация, развитие личности, самодетерминация профессионального развития.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Зміни, що відбуваються у багатьох сферах життєдіяльності людини, висувають нові вимоги до організації і якості підготовки фахівців. Сучасний випускник вишу повинен не лише володіти спеціальними знаннями, вміннями і навичками, але і відчувати потребу в досягненнях і успіху. У зв'язку з цим проблема формування мотивації професійного становлення особистості набуває сьогодні особливого значення.

Оскільки професійна мотивація є внутрішнім рушійним чинником розвитку професіоналізму і особистості, то розвиток мотивації професійного становлення особистості під час професійної підготовки у ВНЗ може стати критерієм і однією із компетенцій, на основі якої можна буде охарактеризувати рівень професійної підготовки майбутніх фахівців. Тому актуальним є вивчення та визначення психологічних основ мотивації професійного становлення особистості, її чинників та сутності.

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань загальної проблеми, якій присвячується стаття. Сучасні дослідження мотивації особистості базуються переважно на постнекласичних схемах досліджень, методологічним підґрунтям яких є уявлення про людину як складну самоорганізовану систему, яка є активним суб'єктом власного життя (К. О. Абульханова-Славська [1], Л. І. Анциферова [2], Е. В. Галажинський [3], К. В. Карпінський [4], В. Є. Ключко [5], Д. О. Леонтьєв [6], Н. А. Логінова [7], С. Д. Максименко [8], Н. І. Сарджвеладзе [11], В. В. Столін [12] та ін.). Одним із наслідків зазначених тенденцій стає поступове зміщення акценту у підготовці фахівців із компетентнісного підходу на саморозвиток та самореалізацію особистості.

Формулювання цілей і постановка завдань статті. Метою статті є виявлення психологічних основ мотивації професійного становлення особистості, зокрема особистісних параметрів, що її обумовлюють.

Вивчення мотивації особистості – це аналіз причин і факторів, які ініціюють та енергетизують її активність, а також спрямовують, підтримують і приводять до завершення певну діяльність.

Завданнями дослідження є обґрунтування системної сутності феномена мотивації професійного становлення особистості, виявлення його психологічних особливостей.

Професійне становлення особистості – це комплексний, динамічний процес, що полягає у формуванні її професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей та їх інтеграції. Це процес прогресивної зміни особистості внаслідок соціальних впливів, професійної діяльності та власної активності, спрямованої на самовдосконалення і самоздійснення, базовим вектором яких є потреба у розвитку і саморозвитку.

Основними *чинниками* професійного становлення особистості є самоактуалізація, що полягає в актуалізації та реалізації свого особистісно-професійного потенціалу [10].

Як відомо, примусити людину вчитися складно, потрібне *осмислене бажання* освоювати обрану професію, тобто необхідна мотивація як *самодетермінований* процес. Отже, однією із умов успішного професійного становлення та розвитку особистості в професійній діяльності є *самодетермінація*, пов'язана із усвідомленою і адекватною мотивацією особистості, що створює її внутрішню готовність ставити і досягати цілей професійної діяльності, долати труднощі, самоудосконалюватися і самореалізовуватися.

Ми розглядаємо *мотивацію професійного становлення, учіння, самореалізації* особистості не як сукупність її мотивів чи потреб, а як динамічний аспект функціонування організму, який забезпечується складною структурно-рівневою мотиваційною системою.

Ґрунтуючись на методології системного підходу та методологічних принципах синергетики, цілісний розгляд мотивації професійного становлення особистості представляє *трирівневий конструкт* – *система, метасистема, підсистема*

Таким чином, система «особистісних параметрів» є метасистемою по

відношенню до системи «мотивації професійного становлення». Тому вивчення закономірностей організації цієї системи доцільно здійснювати через її *особистісне та ціннісно-сміслове опосередкування*.

Під впливом особистісних детермінант мотиваційна сфера піддається закономірній організації, координації, узгодженості.

Крім того, «мотивація професійного становлення» як система включає певні *підсистеми* – підсистему окремих мотивів вибору професії, мотивів учіння, потреб тощо.

Отже, вивчення особистісних основ мотивації професійного становлення означає вивчення організації складної системи складно взаємодіючих параметрів особистості – ціннісно-сміслової сфери, особистісних якостей, мотивів, потреб тощо. Саме на вивчення цих особистісних параметрів спрямоване наше емпіричне дослідження.

Виклад методики і результатів досліджень. Ними використовувались такі психодіагностичні методики: морфологічний тест життєвих цінностей (В. Ф. Сопов, Л. В. Карпушина); тест-опитувальник самоствалення особистості С. Р. Пантільєва, В. В. Століна; самоактуалізаційний тест (САТ) Е. Шострома; тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Дж. Крамбо, Л. Махоліка (адаптація Д. О. Леонтьєва); тест-опитувальник «Мотиви вибору професії» (Р. В. Овчарова); методика діагностики рівня професійної спрямованості (Т. Д. Дубовицька).

У емпіричному дослідженні взяли участь 122 студенти гуманітарного профілю ВНЗ м. Києва.

Виразеність ціннісних орієнтацій студентів відображено на рис.1. Ціннісні орієнтації поділяють на духовно-моральні (саморозвиток, духовна задоволеність, креативність, активні соціальні контакти) та егоїстично-престижні або прагматичні цінності (престиж, досягнення, матеріальний стан, збереження індивідуальності).

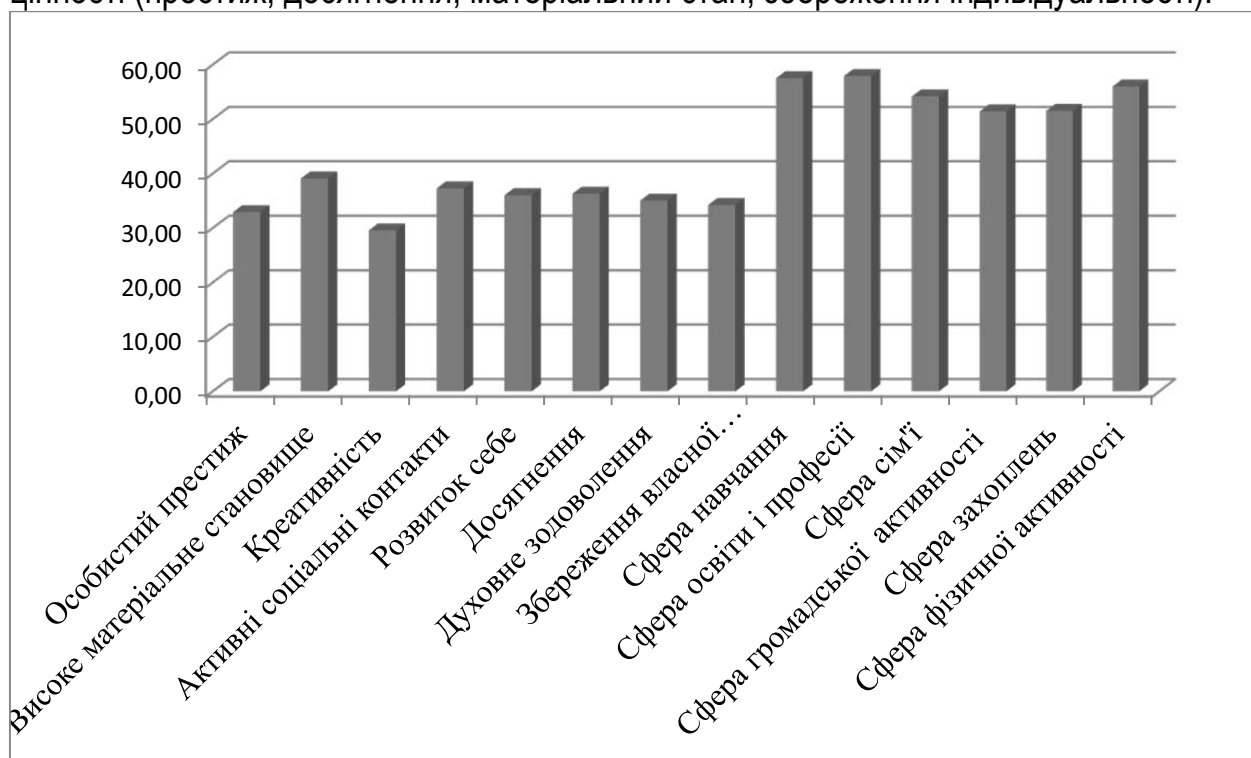

Рис.1. Ціннісні орієнтації студентів

Аналіз середніх показників вираженості життєвих цінностей студентів, свідчить про те, що в їхній ціннісній системі наявні як духовно-моральні, так і егоїстично-престижні цінності: «високе матеріальне становище», «розвиток себе», «досягнення», «духовне задоволення». Менш вираженими є цінності «креативність», «активні соціальні контакти», «збереження власної індивідуальності».

Аналіз інтегральної оцінки вираженості цінностей студентів у певних життєвих сферах належну сформованість цінностей у сфері освіти і навчання, що досить важливо для студентського періоду життя. Отже, цілком можна сказати, що значна частина студентів прагне до підвищення рівня своєї освіченості, розширення світогляду, отримання нових знань, розуміють, що професійна діяльність є головним змістом життя людини. Разом з тим, близько третині студентів не мають таких прагнень.

Результати вивчення смисложиттєвих орієнтацій студентів, що становлять основу їхнього образу Я, представлені на рис. 2.

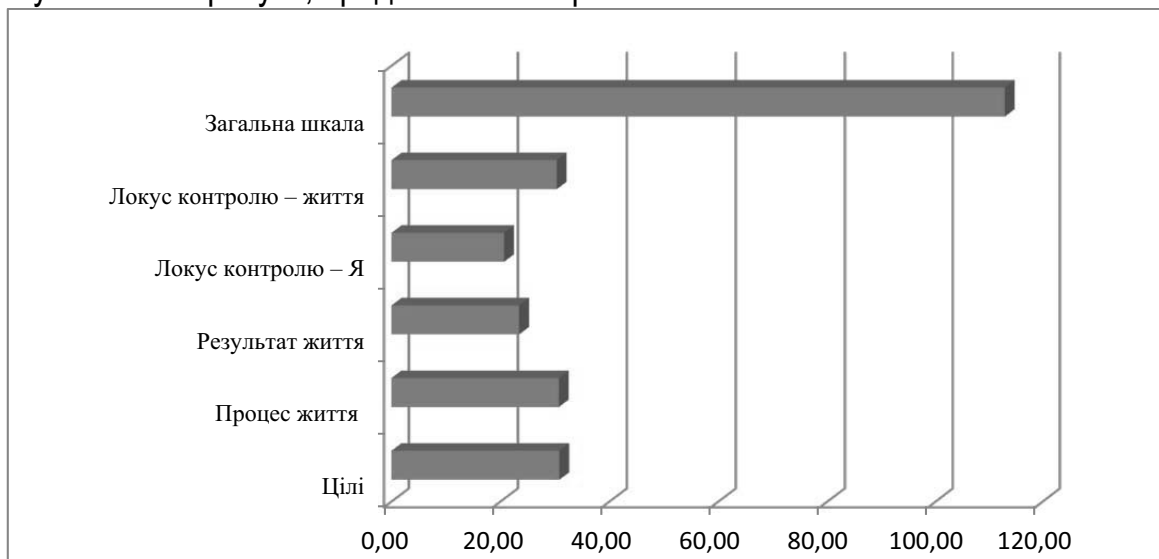

Рис. 2. Смисложиттєві орієнтації студентів

Аналізуючи отримані дані, в першу чергу, слід звернути увагу на те, що для більшості досліджуваних властиві високі показники (25-42) за шкалами методики, що характеризує їх як цілеспрямованих людей, які сприймають процес свого життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом, а прожиту частину життя вважають продуктивною та осмисленою. Загалом, можна сказати, що життя сучасних студентів характеризується осмисленістю, наявністю цілей планів на майбутнє, але не завжди перспектива майбутнього підкріплена вірою в свої можливості; не завжди можна спостерігати чітке співвіднесення цілей – з майбутнім, емоційної насиченості – з теперішнім, задоволення – із досягнутим результатом, минулим.

Тому, слід зазначити, що у функціональному аспекті можна виділити часові фактори, які двояко детермінують поведінку наших досліджуваних: перший тип визначає регуляцію поведінки протягом короткого періоду часу, в конкретних ситуаціях діяльності, а другий – визначає регуляцію поведінки протягом тривалого часу і пов'язаний із плануванням особистістю цілеспрямованих змін в собі та

саморозвитку. Цей тип базується на самопізнанні механізмів оволодіння своїми внутрішніми резервами, спрямований на самореалізацію, проте, на жаль, характеризує лише третину нашої вибірки.

Аналізуючи отримані показники самоствавлення студентів, слід зазначити, що більшість із них є сформованою на середньому (50-74 балів) та високому рівні (більше 74 балів). Отримані дані містяться на рис. 3.

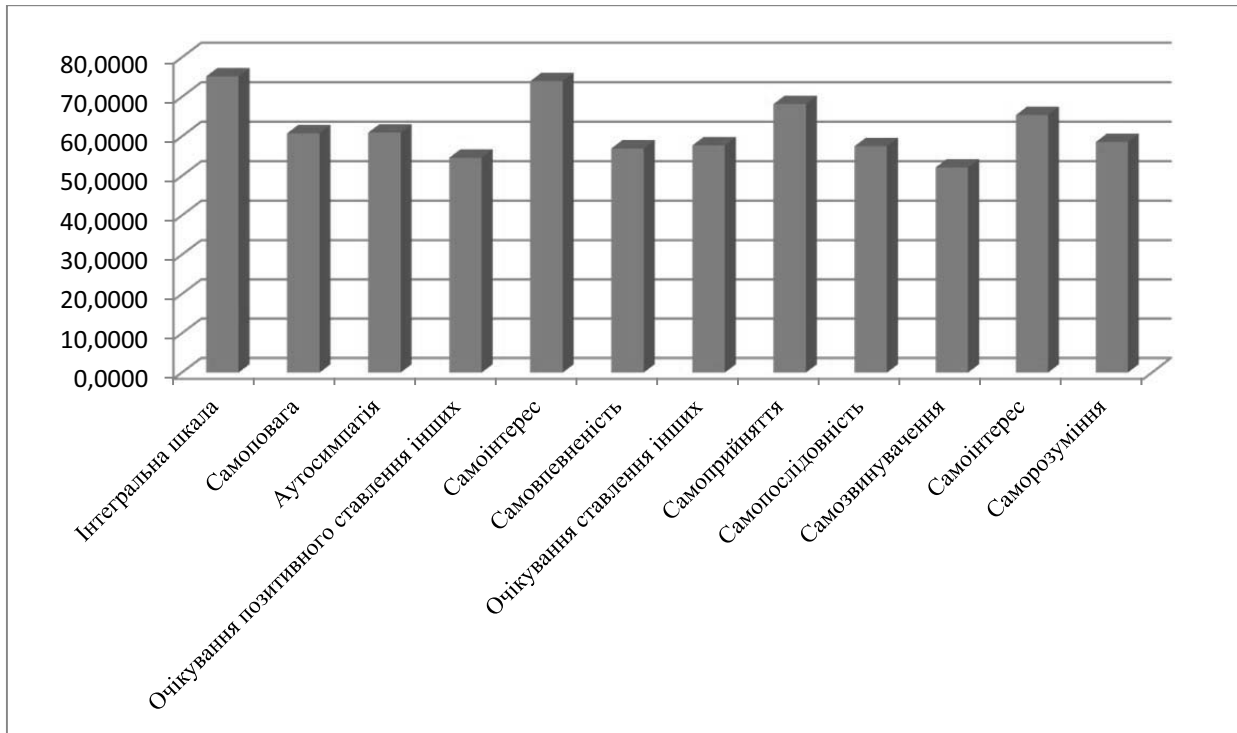

Рис. 3. Показники самоствавлення студентів

Отримані дані свідчать про те, що більшості досліджуваним характерні високі показники глобального самоствавлення. Проте структура самоствавлення різниться вираженістю його компонентів, тобто його підтримка відбувається за рахунок різного співвідношення показників самоствавлення. Характерними для значної частини студентів є досить високі значення показників «самоцінності» та «самоприйняття», що означає здатність досліджуваних контролювати власне життя та бути самопослідовними; вони вірять у свої можливості та здібності, мають позитивну самооцінку і схвалюють себе в цілому.

Вважаючи *професійну спрямованість* одним із основних показників мотивації професійного становлення особистості, ми виявили кореляційні зв'язки цього показника з показниками мотивів вибору професії та смисложиттєвих орієнтацій. Результати наведені в табл. 1 (наведено лише значимі зв'язки).

Із отриманих даних, без зайвих коментарів, видно наскільки сильно професійна спрямованість пов'язана осмисленістю життя та внутрішніх мотивів вибору професії.

Таблиця 1.

Зв'язок професійної спрямованості з мотивами вибору професії та смисложиттєвими орієнтаціями

	Загальний показник осмисленості життя	Цілі у житті	Процес життя	Результативність життя	Естетичні мотиви	Пізнавальні мотиви	Творчі мотиви	Внутрішні інд.-значимі мотиви	Внутрішні соціально-значимі мотиви	Мотив оволодіння професією
Професійна спрямованість	,65**	,77**	,67**	,67**	,42*	,68**	,45**	,66**	,39*	,59**

Для вивчення внутрішніх джерел мотивації професійного становлення особистості нами був проведений факторний аналіз методом головних компонент з подальшою ротацією факторної структури Varimax.

В результаті було виділено 9 чинників, внесок яких у загальну дисперсію даних становить відповідно 76 % та 72 %. При аналізі факторних навантажень змінних враховувались значення вище 0,5 (результати наведені в таблиці 2).

Таблиця 2.

Фактори внутрішньої та зовнішньої мотивації професійного становлення студентів

Внутрішня мотивація		Зовнішня мотивація	
Факт. навант. %.	Фактори	Факт. навант. %.	Фактори
24,7	Цінності саморозвитку, саморозуміння, досягнення успіху	25,6	Посяднання суперечливих цінностей високого соціального статусу з небажанням змінюватися
11,3	Підтримка самоповаги та самоприйняття в міжособистісній взаємодії	13,6	Егоїстично-прагматичні цінності, забезпечення вдалого майбутнього при мінімальних особистих витратах
10,5	Власні ресурси підтримки саморозуміння та самоповаги	9,2	Зовнішні джерела підтримки належного рівня самоставлення
7,3	Сенситивність до себе та самозвинування	5,2	Креативність (-)
5,5	Самопослідовність, синергія та спонтанність	4,4	Мотив набуття знань і самозвинування (-)
4,7	Креативність та пізнавальні потреби	4,1	Саморозуміння та сенситивність до себе (-)
4,5	Фізична активність	3,3	Пізнавальні потреби (-)
3,8	Мотив отримання диплома та компетентність в часі	3	Самопослідовність
3,2	Мотив набуття знань та аутосимпатія	2,6	Мотив оволодіння професією (-)

Отже, на основі результатів факторного аналізу, слід зазначити витоками мотивації професійного становлення як саморозвитку та самоствердження є внутрішня мотивація, зумовлена творчою спрямованістю особистості, самокерівництвом, прагненням до саморозвитку, високого статусного положення в соціальних контактах, прагненням до новизни.

Поєднання факторів, що детермінують зовнішню мотивацію зумовлене не зовсім чіткими та диференційованими уявленнями сучасної молоді про майбутнє, прагненням до «красивого життя» без належного розуміння шляхів його досягнення. Зовнішня мотивація – це процес, детермінований різними обставинами життя, – ціннісною моделлю суспільства, примусом батьків, тощо; вона супроводжується психоемоційним дискомфортом, низькою задоволеністю життям або навіть байдужістю та апатією.

Отже, *несприятливими чинниками мотивації професійного становлення та самореалізації особистості є її пасивність, несамостійність, пріоритет матеріальних і вузькопрагматичних цінностей та ін.*

Суттєвими *бар'єрами* є:

- нездатність стати суб'єктом власного саморозвитку (роль такого суб'єкта виконують інші);
- нерозвиненість здібностей до саморозуміння, самопізнання (нечіткість уявлень про себе), що призводить до неадекватної постановки цілей;
- несформованість механізмів саморозвитку: неприйняття себе, невірні уявлення про власні перспективи та ін.;
- стереотипи і установки, пов'язані з перебільшенням або неадекватною значущістю інших.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Мотивація професійного становлення – системне мотиваційно-сміслове утворення особистості, яке забезпечується поєднанням смислотвірних мотивів, мотивів вибору професії, життєвих цілей та якостей творчо спрямованої, орієнтованої на саморозвиток особистості, здатної до самокерівництва в реалізації своїх планів та в соціальних контактах.

Негативний вплив на професійне становлення особистості створюють фактори, зумовлені різними обставинами життя, несамостійністю рішень у виборі фаху, низькою рефлексією життєвих цілей, перспективи майбутнього, ригідністю вольових та особистісних якостей, внутрішньою конфліктністю в структурі ставлень особистості, низьким задоволенням навчанням тощо.

Основними структурними компонентами мотивації професійного становлення особистості і є професійна мотивація, образ професійного майбутнього, професійно значимі особистісні якості та образ майбутнього професіонала.

Подальші перспективи досліджень полягають у вивченні гендерних та вікових особливостей поставленої проблеми.

Список використаних джерел

1. Абульханова К.А. Время личности и время жизни / К.А. Абульханова, Т. Н. Березина. – СПб.: Алетейя, 2001. – 299 с.
2. Анцыферова Л.И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита / Л.И. Анцыферова // Психология социальных ситуаций. – СПб., 2001. – С. 309-334.
3. Галажинский Э.В. Детерминация и направленность самореализации личности: [Текст] / Э.В. Галажинский. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 2002. – 182 с.
4. Карпинский К.В. Человек как субъект жизни / К.В. Карпинский. – Гродно: ГрГУ, К21, 2002. – 380 с.
5. Ключко Е.В. Самореализация личности: системный взгляд: [Текст] / В.Е. Ключко, Э.В. Галажинский. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1999. – 154 с. – С.65–144.
6. Леонтьев Д.А. От инстинктов – к выбору, смыслу и саморегуляции: психология мотивации вчера, сегодня и завтра / Д.А. Леонтьев // Современная психология мотивации / [под ред. Д.А. Леонтьева]. – М.: Смысл, 2002. – С. 4-12.
7. Логинова Н.А. Жизненный путь как проблема психологии / Н.А. Логинова // Вопросы психологии, 1985. – № 1. – С. 103-108.
8. Максименко С.Д. Генезис существования личности / С.Д. Максименко. – К.: Изд-во ООО «КММ», 2006. – 239 с.
9. Надирашвили Ш. А. Установка и деятельность / Ш.А. Надирашвили. – Тбилиси, 1987. – 361с.
10. Пилюгина Е.И., Бережнова О.В. Социально-психологические особенности профессиональной мотивации студентов вуза [Текст] // Современная психология: материалы междунар. науч. конф. (г. Пермь, июнь 2012 г.). – Пермь: Меркурий, 2012. – С. 87-89.
11. Сарджвеладзе Н.И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой / Н.И. Сарджвеладзе. – Тбилиси: «Мецниереба», 1989. – 206 с.
12. Столин В.В. Мотивация и самосознание / В.В. Столин // Мотивация личности. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – С. 58–67.

Spisok vikoristаниh dzherel

1. Abul'hanova K. A. Vremja lichnosti i vremja zhizni / K. A. Abul'hanova, T. N. Berezina. – SPb. : Aletejja, 2001. – 299 s.
2. Ancyferova L. I. Lichnost' v trudnyh zhiznennyh uslovijah: pereosmyslivanie, preobrazovanie situacij i psihologicheskaja zashhita / L. I. Ancyferova // Psihologija social'nyh situacij. – SPb., 2001. – S. 309-334.
3. Galazhinskij Je.V. Determinacija i napravlennost' samorealizacii lichnosti: [Tekst] / Je.V. Galazhinskij. – Tomsk: Izd-vo Tomskogo un-ta, 2002. – 182 s.
4. Karpinskij K.V. Chelovek kak sub#ekt zhizni / K.V.Karpinskij. –Grodno: GrGU, K21, 2002. –380 s.
5. Klochko E.V. Samorealizacija lichnosti: sistemnyj vzgljad: [Tekst] / V.E. Klochko, Je.V. Galazhinskij. – Tomsk: Izd-vo Tomskogo un-ta, 1999. – 154 s. – S.65–144.

6. Leont'ev D. A. Ot instinktov – k vyboru, smyslu i samoreguljacji: psihologija motivacii vchera, segodnja i zavtra / D. A. Leont'ev // Sovremennaja psihologija motivacii / [pod red. D. A. Leont'eva]. – M.: Smysl, 2002. – S. 4-12.
7. Loginova N.A. Zhiznennyj put' kak problema psihologii / N.A. Loginova // Voprosy psihologii, 1985. – № 1. – S. 103-108.
8. Maksimenko S.D. Genezis sushhestvovanija lichnosti / S.D Maksimenko. – K.: Izd-vo OOO «KMM», 2006. – 239 s.
9. Nadirashvili Sh. A. Ustanovka i dejatel'nost' / Sh. A. Nadirashvili. – Tbilisi, 1987. – 361s.
10. Piljugina E.I., Berezhnova O.V. Social'no-psihologicheskie osobennosti professional'noj motivacii studentov vuza [Tekst] // Sovremennaja psihologija: materialy mezhdunar. nauch. konf. (g. Perm', ijun' 2012 g.). – Perm': Merkurij, 2012. — S. 87-89.
11. Sardzhveladze N.I. Lichnost' i ee vzaimodejstvie s social'noj sredoj / N.I. Sardzhveladze. – Tbilisi: «Mecniereba», 1989. – 206 s.
12. Stolin V.V. Motivacija i samosoznanie / V.V. Stolin // Motivacija lichnosti. – M.: Izd-vo MGU, 1982. – S. 58–67.

Serdiuk L.Z. Psychological bases of motivation for professional development.

The article analyzes the psychological factors of professional formation. Personal roots of professional formation are determined. It is shown that one of the conditions for successful professional and personal development in professional activities is self-determination associated with conscious and adequate motivation of a person that creates his/her internal readiness to put forward and achieve goals in professional activities, to overcome difficulties and improve him/herself to achieve self-realisation.

Keywords: professional development, professional formation, self-determination, personal development, self-determination of professional development.